

Tropy konfliktu

Retoryka pamięci kulturowej
we współczesnej powieści północnoirlandzkiej

Lenie – mojej irlandzkiej siostrzenicy

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
Nr 3818

Leszek Drong

Tropy konfliktu

Retoryka pamięci kulturowej
we współczesnej powieści północnoirlandzkiej

Redaktor serii Kultury i Literatury Mniejsze

LESZEK DRONG

Recenzentka

KATARZYNA BAZARNIK

Publikacja objęta patronatem

Ambasada Irlandii - Ambasáid na hÉireann
Embassy of Ireland

Fundacja Kultury Irlandzkiej
Fondúireacht Chultúr na hÉireann
Irish Culture Foundation

Spis treści

Wstęp

Konflikt, retoryka, pamięć 7

Rozdział 1

Irlandia Północna – prowincja z przeszłością 13

- 1.1. „Goście” ze wschodu 13
- 1.2. Jedna wyspa, dwie Irlandie 23
- 1.3. Eksplozja gniewu 34
- 1.4. Pożegnanie z bronią 47

Rozdział 2

Obraz przeszłości w pamięci kultury 57

- 2.1. Irlandzka obsesja przeszłości 59
- 2.2. W olbrzymim domu pamięci (kulturowej) 67
- 2.3. Fikcje pamięci 82
- 2.4. Memorealizm performatywny 91
- 2.5. Powieść Piątej Prowincji 99

Rozdział 3

Duchy przeszłości w Derry

Seamus Deane, *Reading in the Dark* 119

- 3.1. Hybrydyczna autobiografia zbiorowa 123
- 3.2. Czytając w przeszłości wspólnoty 133
- 3.3. *Derrytorium*, czyli kilka uwag o przestrzeni i granicach 138
- 3.4. *Sierota po Republice* 142

Rozdział 4

Naprawdę liczyliście na prawdę?

Robert McLiam Wilson, *Ripley Bogle* 149

- 4.1. Dzieciństwo w czasach Konfliktu 153
- 4.2. O prawdzie, kłamstwie i... intertekstualności 162

- 4.3. *Belfast jako mnemotopos* 170
4.4. *Pamięć w teatrze powieści* 175

Rozdział 5

Cztery portrety kobiece w półmroku

- Deirdre Madden, *One by One in the Darkness* 183
5.1. *Cate – pamięć jako blizna* 188
5.2. *Helen – pamięć jako koszmarny sen* 194
5.3. *Sally – pamięć jako zobowiązanie* 203
5.4. *Emily – pamięć jako utrata* 209

Rozdział 6

Konflikt między prawdą a pojednaniem?

- David Park, *The Truth Commissioner* 215
6.1. *O wybranych mechanizmach sprawiedliwości okresu przejściowego* 219
6.2. *Przeszłość (bohaterów) do naprawy* 226
6.3. *Pamięć ofiar (do naprawy)* 233
6.4. *Požoga na pożegnanie Konfliktu* 239

Co zapamiętać na koniec? 245

Podziękowania 249

Bibliografia 251

Indeks osobowy 269

Indeks rzeczowy 275

Summary 283

Zusammenfassung 285

Wstęp

Konflikt, retoryka, pamięć

Lata 1968–1998 to w Irlandii Północnej okres naznaczony eskalacją przemocy, na całym świecie zapamiętany przede wszystkim jako konfrontacja tamtejszych katolików z protestantami. Konflikt, nazywany po angielsku *the Troubles*, sięga korzeniami daleko w przeszłość – trudno też mówić o jednoznacznym i ostatecznym jego rozwiązaniu z chwilą podpisania porozumienia wielokopiatkowego 10 kwietnia 1998 roku. Literatura północnoirlandzka w szczególnie sposób uczestniczyła i nadal uczestniczy w tym konflikcie, starając się zrozumieć racje obu stron, uwrażliwić czytelnika na cierpienie jednostki czy też pokazać psychologiczny wymiar dramatu często sprowadzanego w mediach do suchych statystyk. Literatura jest także jednym z kluczowych dyskursów kulturowych, które na trwałe pozostają w obiegu społecznym po nieudanych próbach rozliczenia zbrodni i zamknięcia bolesnego czasu za pomocą odpowiednich mechanizmów sprawiedliwości okresu przejściowego¹. Obok oficjalnych dokumentów i, niejednokrotnie kontestowanych, wersji historii to właśnie w literaturze zapisana zostaje pamięć kulturowa wydarzeń i ludzkich doświadczeń, obraz przeszłości wyjątkowo sugestywny i emocjonalnie oddziałujący na odbiorcę. Obraz ten wykracza poza ramy czysto literackie, nabiera wymiaru ideologicznego, może przyczynić się do kształtowania postaw społecznych, a nawet prowadzić do stopniowego pojednania (lub w wersji pesymistycznej: do zaogniania konfliktu).

Właśnie dlatego funkcjonowaniu retoryki pamięci kulturowej w wybranych powieściach północnoirlandzkich poświęcona została część analityczna niniejszej książki – cztery rozdziały (od 3. do 6.) pokazują, w jaki sposób fikcja literacka wpływa na kreowanie obrazu przeszłości. Na wyjątkową uwagę

1 Zob. D. WALSH: *Independent Commissions and Contentious Issues in Post-Good Friday Agreement Northern Ireland*. Cham, Palgrave Macmillan, 2017, s. 119.

zasługuje w omawianych szczegółowo tekstach charakterystyczny rodzaj realizmu o dużym potencjale afektywnym (nazywam go **memorealizmem performatywnym**), który może przyczynić się do opisywanego przez Haydena White'a już w latach siedemdziesiątych XX wieku zatarcia granicy między literaturą a historiografią. Wcześniej w dwóch rozdziałach przedstawiam tło historyczno-polityczne konfliktu w Irlandii Północnej, kwestię istnienia odrębnej kategorii literatury północnoirlandzkiej (jako **literatury mniejszej**), a następnie zagadnienia metodologiczne dotyczące pamięci kulturowej i jej wymiaru performatywnego. Wprowadzam kategorię **performatywu kulturowego**, a także wyjaśniam, na czym polega kulturowa normatywizacja przeszłości. W konkluzji pracy powraca kluczowe zagadnienie **retorycznej konstytucji przeszłości** w tekście kulturowym (tzw. „pożytecznej” przeszłości²), a także pojawia się pojęcie **pamięci naprawczej**, które ma wymiar etyczny – służy budowaniu solidarności z ofiarami konfliktu, dążeniu do wybaczenia (*forgiving but not forgetting*), ale też identyfikacji z nową, powstającą po konflikcie „wspólnotą wyobrażoną” (za Benedictem Andersonem).

Tropy konfliktu to książka, w której staram się odpowiedzieć na pytanie, jak współczesna proza północnoirlandzka mierzy się z trudną przeszłością Ulsteru i całej Irlandii, szczególnie z napięciami lat 1968–1998. Co oczywiste, z własną historią, a w dużej mierze z wciąż pełną napięć teraźniejszością, mierzy się w Irlandii Północnej nie tylko literatura, kultura, sztuka, lecz także całe, ciągle silnie podzielone społeczeństwo. Powstało na ten temat wiele opracowań naukowych – do niektórych będą sięgał, by wzbogacić niniejszą pracę, jednak obecna monografia nie ma charakteru socjologicznego. Z jednej strony już sam tytuł sugeruje, że chcę zająć się konfliktem w Irlandii Północnej z perspektywy związanej z retorycznym wymiarem kultury. Z drugiej strony wymiar ten w naturalny sposób przenika się z kwestiami społecznymi i politycznymi, bez których nie da się omawiać historii, nawet jeśli jest ona przedstawiona w powieści. Zatem nie sposób uniknąć dwudzielnej konstrukcji pracy, na którą składają się: pierwsza część (rozdziały 1. i 2.), gdzie kładę nacisk na informacje historyczne, tło społeczno-kulturowe i zarysowanie koncepcji metodologicznej wywodu, i część druga, pełniącą rolę ilustracji najważniejszych tez, a jednocześnie – pośrednio, bo odwołując się do literatury – wprowadzająca w świat codziennych zmagani jednostki z rzeczywistością Irlandii Północnej ostatnich dekad.

Kluczowe pytanie, które będzie powracało na kolejnych stronach tej książki, brzmi: czy (i jak) pamięć zapisana w tekstach kultury może wpły-

2 Jest to pojęcie (ang. *usable past*), którego używa James Wertsch, powołując się na wpływ eseju Fryderyka Nietzschego *O pożytkach i szkodliwości historii dla życia*. Zob. J.V. WERTSCH: *Collective Memory*. In: *Memory in Mind and Culture*. Eds. P. BOYER, J.V. WERTSCH. Cambridge–New York–Melbourne–Madrid–Cape Town–Singapore–São Paulo, Cambridge University Press, 2009, s. 122.

wać na proces gojenia ran z przeszłości i pojednania między koegzystującymi wspólnotami? Wiąże się z nim równie istotna wątpliwość, czy w ogóle musiało dojść do tak brutalnego konfliktu w Irlandii Północnej w latach 1968–1998. Jeden z zasadniczych problemów dotyczy wymogów, jakie stawia się często dyskursowi historycznemu. Ma on być jednoznaczny, spójny i łatwy do przyswojenia. Podobne wymogi można by określić jako polityczne, a nie naukowe, ale do obiegu publicznego (czyli w praktyce do mediów) trafia właśnie taka wersja historii. Pewnie dlatego konflikt, który niemal od początku nosił wszelkie znamiona wojny domowej³, usiłowano bagatelizować na potrzeby odbiorcy brytyjskiego i międzynarodowego, nadając mu eufemistyczne miano *the Troubles* (czyli dosł. zamieszki, niepokoje, ale także: nieszczęście w kontekście śmierci kogoś bliskiego)⁴ – wzorem wydarzeń z początku lat dwudziestych, które trwały znacznie krócej (dwa lata), miały ograniczony zasięg i pochłonęły znacznie mniejszą liczbę ofiar⁵. Aby uniknąć ciągłego powtarzania angielskiego terminu (którym od czasu do czasu i tak będę musiał się posługiwać, choćby w cytatach), od tej pory konsekwentnie określam w tej książce konflikt w Irlandii Północnej w latach 1968–1998 jako „Konflikt trzydziestoletni” albo po prostu „Konflikt” (pisany dużą literą).

Kilka słów wyjaśnienia dotyczących kształtu językowego tej książki. Po pierwsze powstała ona z przekonania, że warto na temat Konfliktu północno-irlandzkiego pisać po polsku, dla polskiego czytelnika niemającego kontaktu z literaturą anglojęzyczną, ponieważ w naszym kraju prac na ten temat praktycznie nie ma⁶. Jednocześnie pisanie o Irlandii Północnej po polsku – o jej kulturze, przeszłości, polityce – nie jest proste w sytuacji, gdy zdecydowana większość źródeł to materiały w języku angielskim, a dystans odmiennych okoliczności historycznych tylko pozornie łatwo zredukować przekładem. Mimo wszystko uważam, że humanistycznym obowiązkiem anglisty jest pełnienie roli baumanowskiego tłumacza kultur, dlatego podejmuję ten wysiłek. Po drugie błędem jest założenie, że praca naukowa powinna być adresowana wyłącznie do środowiska naukowego i nie da się osiągnąć kompromisu między hermetycznym dyskursem akademickim a nieco przystępniejszym języ-

3 Zob. N. Ó DOCHARTAIGH: *From Civil Rights to Armalites: Derry and the Birth of the Irish Troubles*. London, Palgrave Macmillan, 2005, s. 1.

4 Trudno zrozumieć, czym kierują się niektórzy polscy komentatorzy polityczni i dziennikarze, próbując tłumaczyć *the Troubles* za pomocą eufemizmu „Kłopoty” (robiąc z angielskiego eufemizmu kolejny eufemizm) – chyba tylko brakiem wyczucia kontekstu językowego i historycznego. Zob. np. W. MUCHA: „Kłopoty” wracają do Irlandii Północnej. <http://niezalezna.pl/84592-kłopoty-wracaja-do-irlandii-polnocnej> (dostęp: 6.01.2017).

5 Warto dodać, że określenia *the Troubles* Anglicy używali w odniesieniu do sytuacji w Irlandii już w XVII wieku. Zob. J.P. PRENDERGAST: *The Cromwellian Settlement of Ireland [1652–1660]*. Genealogical Publishing Com, 2008, s. 272.

6 Wyjątkiem jest *Belfast. 99 ścian pokoju* Aleksandry Łojek, świetny cykl reportaży ze stolicy Irlandii Północnej, w którym Konflikt jest istotnym wątkiem.

kiem popularyzującym wiedzę o przedmiocie zainteresowań badawczych⁷. Po trzecie wreszcie, piszę tutaj o Irlandii Północnej nie (tylko) jako zdystansowany naukowiec, ale przede wszystkim jako człowiek otwarty na inną, bogatą w rozmaite, czasem trudne treści kulturę, gotowy na dialog i wymianę doświadczeń, świadom tego, że kontakt z Drugim/Innym może zmienić nas samych. W tym sensie ta książka jest zapewne także świadectwem transformacji mojego myślenia o relacjach międzykulturowych pod wpływem rozmaitych lektur i rozmów z mieszkańcami Irlandii Północnej i Republiki Irlandii.

Połączenie zainteresowań retorycznym wymiarem kultury z badaniami nad pamięcią kulturową (szerzej o tej dziedzinie w Rozdziale 2) to świadomy wybór strategii oglądu tekstów literackich z obszaru boleśnie „dotkniętego” historią. Dlatego w retorycznym podejściu do pamięci⁸ w żadnym wypadku nie doszukiwałem się jej trywializacji. Wręcz przeciwnie, jako filolog uważam, że nie istnieje podejście bardziej wartościowe i rzucające więcej światła na funkcjonowanie pamięci w obrębie humanistyki, ponieważ, jak pisał Nietzsche, to „język sam jest rezultatem sztuk czysto retorycznych”⁹. A zatem „język jest retoryką”¹⁰, podobnie jak pamięć jest figurą przeszłości, a pisanie o niej i badanie jej przedstawić w literaturze (i szerzej: w kulturze) można określić mianem śledzenia jej tropów. Ale na retoryczny wymiar pamięci Konfliktu zawarty w powieściach, które omawiam w tej książce, składa się także ich siła oddziaływania na czytelnika, potencjał afektywny i perlokucyjność¹¹ (do pojęcia J.L. Austina wrócę w Rozdziale 2) każdego z tekstów związana z sytuacją społeczno-polityczną w Irlandii Północnej. Literatura jako element pamięci kulturowej uczestniczy przecież w szeroko pojętej polityce pamięci i jej mechanizmach – chyba najlepiej ilustruje to przykład powieści Davida Parka pt. *The Truth Commissioner* przedstawiony w Rozdziale 6.

Gdybym miał odwołać się do poglądów cenionych autorytetów zajmujących się retoryką w kontekście powieści (a właściwie opowieści czy też dyskursu narracyjnego – ang. *narrative*), to sięgnąłbym po sformułowania zawarte w szkicu Jamesa Phelana (jego stanowisko wykorzystuję m.in. w Roz-

7 Taki pogląd od dawna funkcjonuje na przykład w humanistyce amerykańskiej, i to również wśród naukowców starszego pokolenia – zob. G. GRAFF: *Clueless in Academe: How Schooling Obscures the Life of the Mind*. New Haven–London, Yale University Press, 2003, s. 134–154.

8 Bezpośredni związek retoryki z pamięcią od czasów starożytnych to oczywiście truizm. Chodzi mi tutaj raczej o koniunkcję współczesnych dyscyplin zajmujących się tymi pojęciami, o jakiej pisze np. S.H. BROWNE: *Memory and Rhetoric*. In: *The International Encyclopedia of Communication*. Ed. W. DONSBACH. Oxford, Blackwell, 2008, s. 3081–3082.

9 F. NIETZSCHE: *Przedstawienie retoryki starożytnej*. W: *Pisma pozostałe*. Wybrał, przełożył i przedmową opatrzył Bogdan BARAN. Kraków, inter esse, 2004, s. 69.

10 Ibidem.

11 Zob. J.L. AUSTIN: *Jak działać słowami*. W: *Mówienie i poznawanie. Rozprawy i wykłady filozoficzne*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993, s. 646–653.

dziale 5). Phelan podkreśla, że retoryczna perspektywa „łączy cel opowieści [...] z zamysłami wobec odbiorców, wyjaśniając, dlaczego autor wykorzystuje zjawiska tekstowe, by nakierować odbiorcę na taki a nie inny zestaw sądów, emocji i etycznych reakcji”¹². W moim podejściu jedyna różnica polega na tym, że analizując powieści północnoirlandzkie, w mniejszym stopniu zamierzam skupić się na pytaniu, **dla**czego ich autorzy wykorzystują określone zjawiska tekstowe, a w znacznie większym na tym, **jak** to robią i jak te zjawiska z jednej strony odzwierciedlają, a z drugiej rzutują na specyfikę kontekstu historycznego, społecznego i politycznego Irlandii Północnej. Na czym ta specyfika polega, wyjaśniam szczegółowo w Rozdziale 1, który ma charakter wprowadzenia do historii regionu.

Rozdział 2 spaja dwie płaszczyzny tej książki: diachroniczną i teoretyczną. Staram się w nim pokazać, jak ogólne pojęcia i obszary badawcze, których wartość dla opisu Konfliktu trzydziestoletniego jest nie do przecenienia, wzajemnie się uzupełniają i tworzą wspólnie przestrzeń dyskursywną nazwaną przeze mnie retoryką pamięci kulturowej. O jej pożytkach w kontekście interpretacji powieści północnoirlandzkich przekonuję czytelnika w kolejnych rozdziałach, analizując cztery utwory współczesnych pisarzy z Ulsteru. Są to kolejno: *Reading in the Dark* (1996) Seamusa Deane’a, *Ripley Bogle* (1989) Roberta McLiamy Wilsona, *One by One in the Darkness* (1996) Deirdre Madden oraz *The Truth Commissioner* (2008) Davida Parka. Dwie pierwsze powieści zostały już przetłumaczone na język polski – odpowiednio jako: *Czytając w ciemności* i *Zaułek łgarza*. Z kolei fragmenty utworów Madden i Parka podaję we własnym przekładzie, aby przekonać polskiego czytelnika do ich wartości literackiej i doniosłości treści. Być może to opracowanie skłoni tłumaczy i wydawców do żywszego zainteresowania się literaturą północnoirlandzką.

Również w Rozdziale 2 wyjaśniam, na czym polega odrębność takich kategorii jak „literatura północnoirlandzka” czy „kultura północnoirlandzka”, a także pod jakimi warunkami i z jakimi zastrzeżeniami można dzisiaj mówić o odrębnych tożsamościach: irlandzkiej i północnoirlandzkiej. Jak już wcześniej wspominałem, tożsamości wspólnotowe czy narodowe to w pierwszej kolejności zagadnienia socjologiczne, ale mają one bezpośrednio przełożenie na literaturę, więc nie sposób uciec od tego rodzaju rozważań, czytając współczesną prozę zaangażowaną w rozliczenia z Konfliktem. Nie sposób także uniknąć pytań o chronologię całego zestawienia – spośród czterech wybranych przeze mnie powieści trzy zostały opublikowane pod koniec Konfliktu (1989, 1996, 1996), a jedna dziesięć lat po jego formalnym zakończeniu (2008). Wynika to z dwóch przesłanek. Po pierwsze koniec lat osiemdziesią-

12 J. PHELAN: *Toward a Rhetorical Perspective on Social Minds*. „Style” 2011, no. 2 (45), *Social Minds in Fiction and Criticism*, s. 321.

tych i początek lat dziewięćdziesiątych xx wieku przyniósł wyraźną zmianę jakościową w prozie północnoirlandzkiej odnoszącej się do tematyki historycznej¹³. Dopiero w tym okresie zaczęły powstawać liczne utwory cechujące się wyraźną samoświadomością artystyczną i dystansem do rzeczywistości, co pozwoliło wyselekcjonować powieści wybitne nie tylko w skali regionu. Po drugie dopiero tzw. „późne” powieści o Konflikcie zawierają dostateczną liczbę przykładów postaci naznaczonych bolesną pamięcią współczesnej historii. Pierwsza z omawianych powieści, *Reading in the Dark* Deane’a, choć napisana i opublikowana w czasie trwania *the Troubles* w Irlandii Północnej, zaczyna się na długo przed 1968 rokiem i dopiero w końcowych fragmentach nawiązuje do protestów i zamieszek z początku Konflikту. Ale bez zawartego w niej tła historyczno-kulturowego trudno by było orientować się w meandrach antagonizmów plemiennych Irlandii Północnej. I wreszcie *The Truth Commissioner* Parka to powieść, której akcja w przeważającej mierze toczy się po zakończeniu Konflikту, a jednak jej bohaterowie wciąż żyją wojną domową, nosząc ją w sobie jak niezagojoną ranę, więc kluczowe w tym dziele są kwestie pamięci i rozliczenia.

Wybrane przeze mnie teksty kulturowe reprezentujące pisarstwo północnoirlandzkie mają pokazać, jakiego rodzaju interakcje zachodzą między pamięcią kulturową, kolektywną i indywidualną w społeczeństwie dotkniętym Konfliktem (ale też szerzej: konfliktem). Z konieczności skupiam się wyłącznie na prozie, uznając, za Birgit Neumann, że powieść jako gatunek ma w obrębie kultury pamięci uprzywilejowany status ze względu na możliwość „eksperymentowania z nowymi koncepcjami pamięci, oddawania głosu zmarginalizowanym wspomnieniom i wreszcie odsłaniania procesów kreowania pamięci indywidualnej i zbiorowej”¹⁴. Zdaję sobie jednocześnie sprawę z tego, że warto szerzej spojrzeć na kulturę Irlandii Północnej, a także całej wyspy, przybliżając polskiemu czytelnikowi niezwykle ciekawy dorobek wielu innych twórców z ostatnich dwudziestu lat, z okresu, który oby jak najdłużej mógł nazywać się **postkonfliktowym**. Mam głęboką nadzieję, że wkrótce powstaną w Polsce kolejne opracowania na ten temat.

13 Joe Cleary twierdzi, że dopiero Konflikt w pewnym stopniu stworzył warunki do wyłonienia się odrębnej, godnej uwagi literatury północnoirlandzkiej. Zob. J. CLEARY: *Literature, Partition and the Nation-State: Culture and Conflict in Ireland, Israel and Palestine*. Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 75.

14 B. NEUMANN: *The Literary Representation of Memory*. In: *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Eds. A. ERLI, A. NÜNNING. Berlin–New York, Walter de Gruyter, 2008, s. 340.

Indeks osobowy

A

Adams, Gerry 51–53
Affreka 15
Agudo, Juan 163
Ahtisaari, Martti 62
Aleksander III 14
Allen, Graham 170
Altieri, Charles 97
Anderson, Benedict 8, 91, 137, 246
Assmann, Aleida 74, 87, 91
Assmann, Jan 72, 79–80, 87, 170
Austin, John Langshaw 72, 88, 98, 108
Austin, Michael 90

B

Bal, Mieke 97
Barry, Sebastian 229
Barthes, Roland 82, 94, 108
Bazarnik, Katarzyna 80
Beckett, Samuel 169
Benedyktowicz, Zbigniew 57
Bergson, Henri 74, 81
Blair, Tony 47
Bloom, Harold 90
Bloom, Molly 201
Bogle, Ripley 155
Bowen, Elizabeth 131
Bowman, John 89

Bradley, Denis 53, 62
brat Regan 136
Breen Smyth, Marie 224–226
Brigit 129
Brown, Terence 27–28, 66, 113
Burns, Anna 108, 163, 207
Butzer, Günter 83

C

Cahill, Susan 60
Camus, Albert 152, 157, 177
Carey, Lisa 142
Carson, Ciaran 13
Chichester–Clark, James 39–40
Chromik, Anna 206
Churchill, lord Randolph 20
Chwin, Stefan 60, 232
Cleary, Joe 12, 125, 141
Cliff, Brian 137
Clinton, Bill 47
Collins, Michael 21–22, 33
Conroy, Gabriel 131
Conroy, Gretta 131
Corcoran, Timothy 31
Craig, William 38
Currie, Austin 37
Currin, Brian 62
Czerwiński, Maciej 87

D

D'hoker, Elke 167
 Davies, Norman 14
 Dawson, Graham 65, 67, 238
 Daye, Rosemary 149, 190
 de Clare, Richard 14
 de Courcy, John 15–16
 de Lacy, sir Hugh 16
 de Man, Paul 82
 de Valera, Eamon 21–22, 27–28
 Deane, Seamus 11, 12, 59, 89, 103,
 108–112, 185, 247
 Dedalus, Stefan 131–132, 155, 161
 Deleuze, Gilles 114
 Derrida, Jacques 82
 Devlin, Ann 207
 Devlin, Bernadette 40
 Dickens, Charles 157, 169, 174
 Dillon, John 30
 Domańska, Ewa 98
 Donohue, Keith 142
 Dover, Jo 238
 Dowd, Siobhan 45, 163, 188, 238
 Draaisma, Douwe 74–76
 Durkheim, Émile 74
 Dziedzic, Barbara 143, 147

E

Eagleton, Terry 110
 Eames, Robin 53, 62
 Eco, Umberto 153
 Eliot, T.S. 84, 157
 Ellmann, Richard 169
 Erll, Astrid 59, 70, 72, 78, 80, 84,
 87–89, 92, 94–98, 130, 220,
 Estragon 169

F

Fadem, Maureen E. Ruprecht 100,
 105, 113
 Farquharson, Danine 127
 Fassbender, Michael 44

Faulkner, Brian 42
 Fenton, James 218–219
 Ferguson, Frank 113
 Fish, Stanley 72, 78
 FitzGerald, Garret 46
 Fogarty, Anne 192
 Foster, R.F. 27, 31
 Foster, Roy 27, 31
 Foucault, Michel 66, 68
 Frawley, Oona 66, 101, 160
 Freud, Zygmunt 74, 157
 Friel, Brian 110
 Furey, Michael 131

G

Garratt, Robert F. 65, 127–128, 160
 George, David Lloyd 22
 Gilroy, Francis 218–219, 228–230,
 232–233, 236–237, 242–243
 Glosowitz, Monika 97
 Goodman, Nelson 93
 Gorgiasz 97
 Grabes, Herbert 84–85
 Greacen, Robert 119
 Green, Danny 134
 Gregory, lady Augusta 144
 Griffith, Arthur 22
 Guattari, Feliks 114

H

Hadrian IV 14
 Hain, Peter 53, 62
 Halbwachs, Maurice 74, 76–79, 81,
 88, 97
 Hale, Laura 205
 Hannaway, Rory 134
 Harper, Maria 243
 Harte, Liam 102, 106, 113, 130–131,
 138–139, 146, 189, 191
 Hatheway, Will 102
 Hayner, Priscilla B. 215, 220–222
 Heaney, Seamus 104–105, 110, 198

- Henryk II 14, 16
 Henryk VIII 16
 Hewitt, John 112–113
 Higgins, Geraldine 200
 Hopkins, Stephen 238
 Hughes, Eamonn 131
 Hume, John 41, 50
 Husserl, Edmund 81
 Hutcheon, Linda 151
- J**
- Jackson, Jake 174–175
 Jakobson, Roman 88
 Jakub II 18, 39, 139, 211
 James, Henry 131
 Jan bez Ziemi 16
 Jarniewicz, Jerzy 119–120, 148
 Jarzab, Joanna 209
 Jeffers, Jennifer M. 186, 192–193
 Johnson, Mark 76
 Joyce, James 27, 30, 105, 121, 126–127, 130–132, 135, 144, 153, 155, 161, 169, 171, 188, 194, 198, 229
- K**
- Kadłubek, Zbigniew 212
 Kafka, Franz 114
 Kałużny, Jerzy 97
 Katarzyna Aragońska 16
 Kaufmann, Eric 35
 Kearney, Richard 113, 116, 159
 Kennedy–Andrews, Elmer 107–109, 111–112, 115, 117, 121, 124–126, 129, 133, 139, 144, 159, 176, 177, 180, 184
 Kiberd, Declan 111
 Kircher, Althanasius 76
 Komosa, Marcin 220–222
 Kosiński, Dariusz 98
 Kutz, Kazimierz 116
- L**
- Lachmann, Renate 84, 93, 132, 169
 Lakoff, George 76
 Lawrence, David Herbert 157, 168
 Lawther, Cheryl 220–221, 234, 238
 Lemass, Seán 33
 Levinas, Emanuel 82
 Longley, Edna 102, 109–113, 117, 123, 129, 144, 164
 Longley, Michael 104
 Lowenthal, David 73
 Lundy, Patricia 225
 Lurgan, Misiek 175
 Lynch, Jack 39, 42
- Ł**
- Łebkowska, Anna 94
 Łojek, Aleksandra 9
 Łotman, Jurij 80–81
- M**
- Mac Lavery, Bernard 102
 Mac Lochlainn, Finnguala 15
 Macaulay, Tony 163
 MacDonnell, Alexander 39
 MacMurragh, Dermot 15
 Madden, Deirdre 11, 102, 106, 108, 183–187, 189–193, 196–197, 200–203, 206–210, 212, 246
 Madden, Michael (Danny) 218–219, 228, 230–233, 237
 Magennis, Caroline 170
 Maguire, Oliver 200
 Mahon, Christy 169
 Marcysiak, Wiesław 184
 Markowski, Michał Paweł 82, 116, 246
 McAuliffe, Mary 205
 McBride, Eimear 108, 114, 142
 McCabe, Patrick 130
 McCann, Fiona 207
 McCool, Finn 227

McCourt, Frank 181
 McGarry, John 25, 35, 48
 McGovern, Mark 225
 McGrattan, Cillian 46
 McGuinness, Martin 52–53
 McGuire, Matt 217
 McIlhenny, Tony 122–123
 McLaughlin, Cahal 44
 McNamee, Eoin 108, 184
 McQueen, Steve 44
 Misztal, Barbara 77, 97, 220
 Molloy, Frances 104
 Muldoon, Paul 109

N

Neeson, Liam 217
 Nesbitt, James 217
 Neumann, Birgit 12, 72, 74, 85–87,
 92–93, 167, 179
 ni Houlihan, Cathleen 109, 144
 Nietzsche, Fryderyk 8, 10, 73–74,
 138, 149, 232, 241
 Nora, Pierre 83, 197
 Nugent, Kieran 44
 Nünning, Ansgar 86
 Nycz, Ryszard 60

O

O'Brien, Edna 130
 O'Brien, Flann 31, 108, 138, 156,
 166, 180
 O'Leary, Brendan 25, 35
 O'Neill, Hugh 17
 O'Neill, Terence 33–34, 38
 ojciec Arnall 135
 Ojrzyńska, Katarzyna 143
 Olafsson, Godred 15
 Orwell, George 157, 169, 174

Ó

Ó Dochartaigh, Niall 36
 Ó Tuama, Seamus 28

P

Paisley, Ian 33, 48, 52–53, 218
 Park, David 10–12, 63, 103, 163,
 215–242, 246
 Parker, Michael 100, 102, 104, 189,
 191, 198
 Patten, Eve 104, 113
 Patterson, Glenn 104, 108, 117, 163
 Peach, Linden 107, 131
 Pearse, Patrick 20–21
 Pelaschiar, Laura 174
 Phelan, James 11, 186–187, 208
 Piątek, Beata 73
 Pine, Emilie 60, 67, 82, 126, 164,
 207–208
 Pius XII 28
 Polkinghorne, Donald E. 127
 Pope, Alexander 172
 Pospiszil, Karolina 184

Q

Quinn, Brian 192, 197–199, 202,
 207, 213
 Quinn, Charlie 191–192, 198, 200,
 209–213
 Quinn, Emily 187, 198, 203, 209–
 213
 Quinn, Helen 184, 187, 192–203,
 210, 212–213
 Quinn, Kate, także Cate 187–193,
 195, 197–199, 203–210, 213
 Quinn, Sally 187, 189, 192–193, 197,
 200, 203–211, 213

R

Rajewska-Rager, Aleksandra 69
 Rea, Stephen 110
 Recks, Declan 216
 Ricoeur, Paul 75, 81–82, 92–94
 Riffaterre, Michael 94
 Rigney, Ann 82–83
 Robinson, Mary 67

Rolston, Bill 61
 Ronan, Saoirse 171
 Rorty, Richard 78, 93, 165, 246
 Ross, Daniel W. 144
 Rybakowski, Janusz 69

S

Said, Edward 125
 Sales, Rosemary 185
 Sands, Bobby 44–46, 170
 Schopenhauer, Artur 73
 Sedgwick, Eve Kosofsky 98
 Shandy, Tristram 153, 166, 168
 Simonides Melicus 93
 Simpson, Kirk 222–224
 siostra Benedict 194–195, 201
 siostra Philomena 194–195
 Smyth, Gerry 126, 130, 141
 Southgate, Beverly 73
 Stanfield, Emma 236, 243
 Stanfield, Henry 216–243
 Stein, Gertrude 130
 Sterne, Laurence 153, 166, 168
 Synge, John Millington 130, 169
 Szahaj, Andrzej 77
 Szpociński, Andrzej 78

Ś

Św. Augustyn 57, 68
 Św. Brygida 129, 142
 Św. Kolumba 129, 139
 Św. Patryk 129

T

Tabaszewska, Justyna 59, 97
 Tarrou, Jean 152, 177

Terdiman, Richard 68–69
 Thatcher, Margaret 43, 45–46
 Toklas, Alice B. 130
 Tone, Theobald Wolfe 19
 Tóibín, Colm 171
 Trimble, David 50

V

Viggiani, Elisabetta 61
 Vladimir 169

W

Walsh, Dawn 61
 Walshe, Connor 218–219, 228, 230–
 234, 236–237, 243
 Warburg, Aby 78
 Waterman, Sally 183
 Weber, Max 81
 Wertsch, James 8, 241, 246
 White, Hayden 8, 74, 91, 99
 White, Kathryn 113
 Whithead, Anne 75
 Wilde, Oskar 151
 Wilhelm III Orański 18, 211
 Wilhelm Zdobywca 14
 Wilson, Robert McLiam 11, 104,
 106, 108, 131, 149–181

Y

Yeats, William Butler 142–144, 147

Z

Zwingli, Huldrych 98

Indeks rzeczowy

A

aisling 109, 144, 202
Akt supremacji 16
Akt Unii 19
Alliance Party (Partia Przymierze) 41
Amnesty International 226, 233, 238
anglikanizm 16
Antrim 15
Ardoyne 40
Armagh 38, 44–45, 54, 62, 201, 205–207
autobiografia 65, 68, 89, 123–132
autobiografizm 124
autonarracja 165, 176, 212
autonomia Irlandii Północnej 23, 52

B

bathos 172, 174
Belfast 24, 36, 40, 47, 48, 52, 54, 117, 149–152, 154–155, 160, 163, 167, 170–175, 178, 196, 210–211, 216, 218–219, 221, 225, 227–228, 231, 236, 240, 242
Big Houses 25–26
bikameralizm 65
Bildungsroman 127, 166

brexit 59

brytyjscy lojaliści 41, 229
bulla *Laudabiliter* 14–15

C

całkowite i bezwarunkowe
zaprzestanie działań zbrojnych
31.08.1994 r. 46
Church of Ireland (Kościół Irlandii) 19
Coleraine 15, 32, 36
Connacht 19–20, 115
cultural memory studies 72
Czytając w ciemności 11, 59, 119, 121, 123–132, 137–138, 144, 146, 148, 166, 247

D

Dáil 21
defamiliaryzacja (ros. *остранение*) 168
demilitaryzacja 52
Demokratyczna Partia Unionistów (DUP) 48, 51, 53
deterytorializacja 114
Down 15, 43
drugosobowa narracja 153, 180
Dublińczycy 105, 131, 198
Dwunasty lipca 211

- dynamika pamięci 83
dynamogram 78
dyskryminacja płciowa 185
dyskryminacja wobec katolików 36, 38
dyskurs afektywny 97, 153
dyskurs historyczny 9, 31, 135, 200, 223
dyskurs narracyjny 11
dyskursy kulturowe 7, 57–58, 65, 75, 84, 89
dzielnica Bogside 36, 38–40, 124
- E**
efekt prawdy 94
efekt rzeczywistości 94, 108
Éire 23, 29
elementy nadprzyrodzone 121, 128, 142
elipsa 119, 121, 133, 135, 146, 186
engram 78
Enniskillen 106, 193
eskalacja przemocy 7, 22, 40, 42, 45, 154, 192, 197, 246
estetyka afektu 97
estetyzacja przeszłości 160
ethnikos 16
ethos 136
etyka retoryczna 208
exemplum 136
- F**
Falls Road 172, 201
Fermanagh 45, 106
Field Day Theatre Company 108, 110–112, 116, 125
Fifth Province, zob. też Piąta Prowincja 112, 114
fikcja literacka 59, 68, 73–74, 82, 87–88, 92–94, 125–126, 157, 168, 175, 186
fikcje pamięci 82–83, 86, 98
- fokalizacja wewnętrzna 162
formuły patosu 78
- G**
Gaelic 24, 30
Gaeltacht 29–30
gatunek pamiętnikarski 121, 130, 140
Good Friday Agreement, zob. też porozumienie wielkopiątkowe 47
Grianan 122, 140–142
Grupa Konsultacyjna ds. Przeszłości (ang. *Consultative Group on the Past*) 53, 58, 62–64, 66, 217
- H**
Hidden Symptoms 183–184
hiperbola 149–150, 152–154, 156–157, 162, 164, 170, 172, 177, 186
historiografia 8, 94, 96, 151
Home Rule 20
homogenizacja kultur 100, 106
hybrydyczność 121, 125
- I**
imago 93
INLA (*Irish National Liberation Army*) 44–45, 54
intertekstualność 84, 130, 168–170
inwazja anglo–normańska 14
Irlandzka Armia Republikańska (IRA) 21, 25–26, 35, 41, 151
irlandzki postkolonializm 111, 126
Irlandzkie Odrodzenie 66, 111
ironizm 65
irredentyzm 31
- J**
język irlandzki 29–31, 144–146

K

kalibratory 83
 kalwinizm 16
 kampania przemocy 42, 45, 48
 kanon (literacki) 68, 84–85, 113, 215
 katalizatory 83
 katolicy 7, 16, 18–20, 22–33, 35–43, 45, 50–51, 54, 58, 102, 111, 122, 131, 134–135, 137–140, 142, 147, 159, 161–162, 173, 185–186, 190–198, 200–201, 206, 211–212, 219, 230, 238, 243, 250
 koalicyjny rząd północnoirlandzki 52, 54
 kolonizacja 14, 159, 195
 kolonizacja Ulsteru 17
 Komisja Graniczna 23
 Komisja Prawdy 63, 215–218, 220–234, 236–237, 239–242
 Komisja Spuścizny (*the Legacy Commission*) 53, 63, 217
 komodyfikacja pamięci 223
 komunikacja kulturowa 58
 konfabulacja 157
 Konflikt, zob. Konflikt trzydziestoletni
 konflikt religijny 17, 35
 Konflikt trzydziestoletni 9, 11, 24, 34–35, 41, 60, 62, 101, 123, 152, 154, 162, 170, 184, 189, 196, 204, 215, 217, 234, 245–247
 Konstytucja Irlandii 28, 31, 43
 kontrola nad policją i sądownictwem 52
 kontrpamięć 71
 konwencja realistyczna 121, 152, 164
 Kościół anglikański 19, 185
 Kościół metodystyczny 28, 185
 Kościół prezbiteriański 28, 185
 kreowanie światów pamięci 83

kreowanie tożsamości zbiorowych 99
 „krwawa niedziela” 22, 42
 kryptolekt 145
 krzyż pamięci (*cruix of memory*) 101
 kultura pamięci 66, 79–80, 83, 97, 170
 kulturowa normatywizacja przeszłości 8, 59, 95, 169
 kulturowa preformacja literatury 85, 92, 99

L

Leinster 20, 115–116
life scripts 90
 literackie matryce pamięci 89, 92, 99
 literatura mniejsza 8, 114–115
 literatura postnarodowa 113–114
 literatura północnoirlandzka 7–8, 11, 99–100, 107, 114, 247
 (London)Derry 33–34, 36–40, 42, 110, 122–124, 126, 130–132, 135–136, 138–141, 147, 163, 170, 196, 245
 Lower Falls 40
 lustracja 218

M

machinacje władz przy wyznaczaniu granic okręgów wyborczych 138
 marsz z Coalisland do Dunganon 38, 196
 marsze protestacyjne w 1968 roku 34, 38, 161, 196, 206
 Mayo 19
 Maze 43–45, 109, 160, 163, 170, 205, 207, 236
 mechanizmy rozliczenia się z przeszłością 61, 216, 220–222, 224, 226, 239

memorealizm performatywny 8, 59,
91, 98–99, 103, 107–108, 186, 247
memory studies 68, 70–71, 79, 82,
98
metafikcyjność 133, 186
metafory pamięci 75–76, 88, 90, 92
metapowieść historiograficzna 96,
151
metonimia 88, 92, 144, 170, 215, 232
miejsca pamięci (*les lieux de mé-
moire*) 78–79, 83
mnemotechnika 93
mnemotopos 80, 170
Mnemozyna 73, 94
mowa pozornie zależna 186
Munster 20, 115

N

nacjonalizm 29, 108–113, 125, 161,
169
narracja 85, 92, 96, 127–128, 132–
133, 152–154, 163, 169, 180, 186,
212, 233
narrative 11, 92
narratywizacja 91
naruszenia praw człowieka 221
NICRA – *Northern Ireland Civil
Rights Association* (Północ-
noirlandzkie Stowarzysze-
nie na Rzecz Praw Obywatel-
skich) 36–38, 42–43
Niezależna Międzynarodowa
Komisja do spraw Rozbrojenia
(*Independent International Com-
mission on Decommissioning*) 52
Northern Ireland Labour Party
(Północnoirlandzka Partia
Pracy) 41

O

obraz kobiety okresu Kon-
fliktu 190, 205–206

odkrywanie prawdy 216, 218, 224,
240
ofiary Konfliktu 8, 9, 43, 53–54, 58,
60, 62, 65, 152, 162, 170, 179, 192,
200, 206–209, 212, 215, 217–219,
222, 224–227, 233–240
okres postkonfliktowy 12, 59, 216,
225, 229, 233, 237
oksymoron 77, 119, 121, 126, 240
Omagh 50–51, 151
One by One in the Darkness 11,
183–213
Operacja Demetrius 42, 158, 168, 245
Orange Prize 184
osoby zaginione (ang. *the disap-
peared*) 234

P

palimpsest 120–121
pamięć apodyktyczna 71
pamięć autobiograficzna 69, 71,
89–90, 130–131, 168–169
pamięć deklaratywna 69, 71
pamięć diasporyczna 71
pamięć epizodyczna 71
pamięć etniczna 71
pamięć etyczna 179, 207
pamięć fantasmagoryczna 71
pamięć formułiczna 71
pamięć funkcjonalna 71
pamięć informatywna 71
pamięć kolektywna 12, 58, 137, 152,
194, 216, 220
pamięć komunikacyjna 80, 96
pamięć kreatywna 71
pamięć kulturowa 7–8, 10, 67–72,
79–82, 84–85, 87–90, 92, 102,
130–131, 170–171, 220, 246–247
pamięć literacka 82–90, 92–94
pamięć naprawcza 8, 226, 233,
246–247
pamięć niedeklaratywna 69, 71

- pamięć performatywna 71
 pamięć podróżująca 71
 pamięć popularna 71
 pamięć postnarodowa 71
 pamięć proleptyczna 194
 pamięć przemieszczająca się 71
 pamięć semantyczna 71
 pamięć społeczna 76–77
 pamięć transkulturowa 71
 pamięć zamieszкана i niezamiesz-
 kana 71
 pamięć zbiorowa 58, 65–66, 68–70,
 72, 76–77, 79–81, 85, 87–90,
 93–94, 97, 117, 130, 139, 220, 241
 pamięć żywa i sztuczna 71
 państwo wyznaniowe 26–27, 31
 paraboliczność 128
parity of esteem (obopólny szacunek) 226
pars pro toto 119
 Partia Pracy 41, 47
partition studies 147, 211
performance 89, 98
 performatyka 98
 performatyw kulturowy 8, 59, 88,
 98
 perlukcyjność 10
 personifikacja 121, 144, 175
 perspektywa narracyjna 83, 186–
 187
 perspektywizm 107
 Piąta Prowincja (*Fifth Province*) 114–117
 początek Konfliktu 12–13, 34–35
 podwójna tożsamość narodowa 49
 podział etnokulturowy 196
 podział Irlandii 22–24, 32–33, 115,
 195–196
 poetyka pamięci kulturowej 59
 poetyka postmodernistyczna 105–
 107, 111, 164
 pojednanie 7, 9, 34, 53–54, 59–60,
 63–64, 203, 215–223, 225–228,
 234, 239–241
 polityka pamięci 223, 227
 polityka pojednania 223
 Połączone Wojskowe Dowódz-
 two Lojalistów (*The Combined
 Loyalist Military Command*) 46
 porachunki wewnętrzplie-
 mienne 226
 porozumienie w St. Andrews 52
 porozumienie wielkopiątkowe 18,
 48–49, 51, 57–61, 103, 107, 151,
 206, 216–217, 225, 234, 241
*Portret artysty w wieku młodzień-
 czym* 121, 127, 131, 153, 169, 188,
 194
 postpamięć 71
 potencjał afektywny 10, 88, 247
 powieści metapamięciowe 86, 179
 powieść autobiograficzna 121, 125–
 126, 128–132
 powieść historyczna 127, 160
 powieść klaustrofobiczna 138
 powieść metapamięciowa 86, 179
 powieść Piątej Prowincji 117
 powieść postkonfliktowa 215
 powieść proleptyczna 124
 powieść żałobna 146
 powstanie irlandzkie w 1798
 roku 14, 19, 144
 powstanie wielkanocne 20
 prawa karne 19
 prawa obywatelskie 36–37, 161
 Prawdziwa IRA (*Real IRA*, także:
real IRA) 50–51, 151,
 prawo Poyninga 16
 prezbiterianie 17–19
 proces pokojowy 46–48, 54, 59,
 239
 Proklamacja Republiki Irlandz-
 kiej 20
 protestanci 7, 17–42, 46, 48–51, 102,

117, 122, 135–136, 138–139, 159,
161, 177, 197, 209, 212, 218–219,
226, 250
 protesty i strajki w więzie-
niach 43–45, 163, 205–207, 236
 prowincja 15, 20, 23, 36, 39, 43, 46,
49, 57, 61, 106, 115–117, 144, 147,
185, 199, 205–206, 209, 226, 236,
247
 proza północnoirlandzka 8, 11, 68,
72, 104–108, 117, 247
 przedmioty wspomnień 83

Q

Queen's University 32

R

Rada Irlandii 43
Reading in the Dark 11–12, 89, 103,
108, 119–120
 realizm 8, 74, 98–99, 105–108, 121,
123, 128, 140, 151, 174, 216
 realizm magiczny 107, 121
 redeskrypcja 93, 98
 referencjalne złudzenie 94
 referencyjność 74, 94–95, 126
 Republika Irlandii 10, 23–24,
28–29, 33–34, 39, 41–43, 46,
48–52, 55, 59, 62, 66, 107–109,
113–114, 137, 139–142, 147, 163,
196, 206, 229, 249
 republikanie 21, 23, 41, 44, 46, 48,
52, 109, 115, 139, 172, 225, 229,
236, 242
 republikanizm 33, 113, 161
 retoryczna konstytucja pamięci 98
 retoryczna konstytucja przeszło-
ści 8
 retoryczne podejście do opowie-
ści 187
 retoryczny wymiar kultury 8, 10,
96

retoryka 10–11, 32, 59, 72, 75, 89,
95, 97–98, 113, 115, 208, 225–226
 retoryka pamięci kulturowej 11, 72,
246–247
 retoryka prowincji 115
 retoryka terapii 225
 rewizjonizm 108–111, 126, 164
Ripley Bogle 11, 149–172
 roszczenie scjentystyczne histo-
rii 74
 roszczenie referencyjne 59, 98
 rozliczenie zbrodni 7, 217, 234
 RUC (*Royal Ulster Constabu-
lary*) 139

S

seanchaí 128, 180
 sensotwórczy potencjał tekstu 99
 Shankill Road 151, 172–173, 178
Sinn Féin 21, 30, 48, 50–54, 62, 160,
192, 225–226, 229, 232, 237
Six Counties 23
 słownik ostateczny 165
 społeczne ramy pamięci 76–77
 sprawiedliwość naprawcza 221
 sprawiedliwość okresu przejścio-
wego 7
 sprawiedliwość retrybutywna 221
 stabilizatory 83
 stacje przekaźnikowe 83
 Statuty z Kilkenny 16
 Stormont 52, 221
storytelling 65
 Stowarzyszenie Czeladników 39
 strajk głodowy 45, 163, 170, 207
 strategia żebracza 180
 subdyskursy pamięciowe 71
 Sunningdale 43
 surrealizm 123
 synekdocha 102, 119, 121, 170, 197
 systemowe rozliczenie z przeszło-
ścią 221

Ś

ściany pokoju 172

T

Tara 116

The Shan Van Vocht 144

the Troubles 7, 9, 12, 24, 34, 122–

123, 133, 138, 219, 226, 235, 245

The Truth Commissioner 10–12, 63,

103, 215–243, 246

Titanic 172

topofilia 174–175

topofobia 174

tożsamości fikcyjne 98, 117,

tożsamości wspólnotowe 11, 105

tożsamość apofatyczna 212

tożsamość etniczno-narodowa 24

tożsamość narracyjna 92–93

Traktat angielsko-irlandzki 22–23,

26

transrealizm 107

trauma 29, 64–67, 101, 127–128, 152,

160–161, 183–184, 187, 210, 213,

215, 246

trop 10, 58, 75–76, 91–93, 105, 119,

121, 146, 152, 233, 241, 247

trop maltretowanego dziecka (jako

metafora całej Irlandii) 164

Troubles fiction 103–104, 108, 171

tryby retoryki pamięci zbioro-

wej 95–97

Turf Lodge 155, 158, 168, 171, 174

Tymczasowa IRA 35, 41–42, 45–46,

51–52, 125, 151

Tyrone 37, 45, 50, 151

U

ucieczka hrabiów 17, 142

Ulica marzycieli (oryg. *Eureka*

Street) 149–181

Ulidia 15–16

Ulisses 131, 169, 201

Ulster 8, 11, 15–20, 22–23, 25–26,

31, 33, 37, 46, 48, 63, 99, 102,

113–115, 139, 141–142, 147, 154,

159, 161, 187, 193–195, 206, 210,

216–217, 219, 225, 246

Ulster Liberal Party (Ulsterska Par-

tia Liberalna) 41

Ulster University 32

Ulster-Scots 54, 113

unioniści 22–23, 26, 31–33, 37–38,

40–41, 43, 46–48, 53–54, 63, 112–

113, 116, 138, 156, 217, 229–230,

238

unionizm 112–113

upamiętnianie przeszłości 61, 64,

69

Ustawa o Rządzie Irlandii 23

V

Verfremdungseffekt 168

W

Westminster 21

Wielka Wojna 20

wielki głód (ang. *the Great*

Famine) 101, 128, 170–171

wiktymizacja 234–235, 237–238,

247

wkroczenie wojska brytyjskiego 37,

192, 196

Wojna angielsko-irlandzka 22, 24,

26

wojna domowa 9, 12, 20, 24–27, 29,

33, 37, 40, 49, 109, 147–148, 167,

206, 215, 227, 238

Wojna o niepodległość 21

Wolne Państwo Irlandzkie 22–23,

25–27, 29, 31–33, 110

wspólnota etnokulturowa 122, 211

wspólnota wyobrażona 8, 137, 246

wspólnotowe wyobrażenia tożsa-

mościowe 241

- wspólnoty afektywne 97
wspólnoty interpretacyjne 72, 78
wymiar performatywny 8
- Z**
- Zakon Orański 18, 20, 22, 35
zasada proporcjonalnego współrządzenia prowincją (ang. *consociational model*) 49
Zaulek łgarza 11, 149–181, 188, 247
zbiorowa autobiografia 89
zbiorowa pamięć autobiograficzna 89
zbiorowe pamiętanie 77n
Zgromadzenie Irlandii Północnej 49–51
Zjednoczeni Irlandczycy (*United Irishmen*) 19
Zjednoczone Królestwo 19–23, 46–49, 52, 55, 61–62, 117, 138, 173, 205, 226

Leszek Drong

Troping the Troubles: The Rhetoric of Cultural Memory
in Recent Northern Irish Fiction

Summary

Troping the Troubles shows how recent Northern Irish fiction remembers the past. The focus of this work is on recent history and contested narratives of the past; it seeks to illustrate the significance of cultural representations of the Troubles in shaping collective memory. Northern Ireland provides a particularly interesting set of historical, social and political circumstances to inspire literary productions, which Drong calls, following Birgit Neumann, fictions of memory. Novels connected with the Troubles, featuring characters preoccupied with the past – with remembering or forgetting the conflict – are explored at length here, particular heed being paid to how they affect models of mnemonic performance. Inspired by recent research into memory studies, and cultural memory studies in particular, Drong identifies distinctive aspects of memory culture in Northern Ireland. In consequence, Troubles fiction proves to be a uniquely adequate illustration of performative memorealism, a discourse that is responsible for a cultural normativization of the past due to its potential to create the illusion of history's stability and identity in the characters' or/and narrators' memories.

Chapter 1 is concerned with the historical and political background that underpins most of the novels interpreted in Chapters 3-6. Its main purpose is to explain the circumstances that had led to the establishment of Northern Ireland in 1921 and then to the eruption of violence there in 1969. A detailed discussion of the Troubles is offered to explain and/or refute common misconceptions connected with the conflict, including the allegedly religi-

ous motivations of the two major communities in Northern Ireland. The current situation in the province is also explored at some length to explain why Brexit may threaten the peace process. Chapter 2, in turn, focuses mostly on memory studies and its relevance to Northern Irish fiction. Recent developments concerning cultural memory studies are placed in political and historical contexts relevant to Irish studies to produce a rhetorical perspective that is particularly sensitive to how Irish fictions of memory perform, i.e., what role they play within Irish memory culture. The argument offered in this chapter is premised on the assumption that literary works are both representational and performative: their performance in culture depends upon the illusion of reference (hence the significant role of memory in fiction). Chapter 2 also raises the issue of Northern Irish literature as a distinct category and its usefulness for further analysis.

The chapters concerned with Northern Irish novels focus on *Reading in the Dark* by Seamus Deane, *Ripley Bogle* by Robert McLiam Wilson, *One by One in the Darkness* by Deirdre Madden and *The Truth Commissioner* by David Park. Those four works of fiction are discussed in light of the concerns raised in Chapter 2 but also much attention is given in those readings to their specific historical and geographical circumstances, the linguistic minutiae, all those apparently trivial, idiosyncratic details suppressed by mainstream history but intriguing and captivating as aspects of minority narratives, counter-narratives, postnational/transnational memory cultures, etc. The concluding chapter introduces the concept of restorative memory, which is not so much concerned with truth recovery per se but instead envisages either individual or communal redemption or restitution if those may lead to reconciliation within Northern Irish society.

Leszek Drong

Die Spuren des Konfliktes. Die Rhetorik des Kulturgedächtnisses
im gegenwärtigen nordirischen Roman

Zusammenfassung

Das Buch *Die Spuren des Konfliktes* zeigt, wie nordirische Prosa die Vergangenheit in Erinnerung behalten kann. Zum Gegenstand der Abhandlung wird die neueste Geschichte und die in Frage gestellten Versionen der Vergangenheit, und zum Ziel die Veranschaulichung von der Bedeutung der Kulturdarstellungen bei Gestaltung des Kollektivgedächtnisses. Nordirland stellt in dieser Hinsicht einzigartiges, zu literarischen Werken anregendes historisches, politisches und soziales Labor dar, das der Verfasser des vorliegenden Buchs Birgit Neumann zufolge mit dem Sammelbegriff „Gedächtnisfiktion“ bezeichnet. Die sich auf dreißigjährigen Nordirlandkonflikt beziehenden Romane, in denen die auf Vergangenheit – Nachdenken über den Konflikt oder Versuch, ihn zu vergessen – fixierten Gestalten/Erzähler/Erzählerinnen erscheinen, sind ein Ausgangspunkt für Analyse von verschiedenen, ganz einfach die Kultur beeinflussenden Modellen des literarischen Gedächtnisses. Sich von gegenwärtigen Gedächtnisstudien (*memory studies*) und namentlich Kulturgedächtnisstudien (*cultural memory studies*) inspirieren zu lassen will der Verfasser einzigartige Aspekte der Gedächtniskultur in Nordirland herausfinden. Nordirische Prosa aus der Zeit des dreißigjährigen Konfliktes ist für ihn die Abbildung des performativen Gedächtnisrealismus, des Diskurses, der imstande ist, die Vergangenheit dank dem sinnbildenden Potential des für Erschaffung der kollektiven Identitäten anhand der Matrizen von den in literarischen Werken generierten Erinnerungsvermögen verantwortlichen Textes in Bezug auf Kultur zu normativieren.

Das erste Kapitel konzentriert sich auf historischen und politischen Hintergrund, da dieser für Erfassung der in Kapiteln 3–6 zu behandelten Romane unentbehrlich ist. Das Hauptziel des Einleitungskapitels ist, die Umstände unter denen im Jahre 1921 Nordirland gegründet worden ist vor Augen zu führen und die Ursachen der 1969 eskalierten Gewalt näherzubringen. Hier wird der dreißigjährige Konflikt unter Berücksichtigung des angeblich religionsbedingten Hintergrunds detailliert besprochen und eine vertiefte, auf „stammestypischen“ Charakter des Konfliktes zwischen nordirischen Hauptgemeinschaften hindeutende, ethnisch-kulturelle Analyse durchgeführt. Im ersten Kapitel wird überdies aktuelle politische Lage der Provinz hinsichtlich bevorstehenden Austritts des Vereinigten Königreichs Großbritannien und Nordirland aus der EU („Brexit“) geschildert. Das zweite Kapitel beinhaltet dagegen ausführliche Darstellung der Ansichten auf dem Gebiet der *memory studies*, welche hier in Bezug auf irische Gedächtniskultur und die in der Republik Irland und in Nordirland geführten Diskussionen über Vergangenheit angebracht wurden. Die These des Kapitels richtet sich nach dem nordirischen (obwohl nicht nur) Roman, der aufs Gedächtnis als einen sowohl referentiellen (wegen seines Bezugs auf Vergangenes/Geschichte in Erinnerungen der Romangestalten) als auch performativen (d.i. die Vorstellung von der Vergangenheit der ganzen Gemeinschaft in einer bestimmten Kultur bildenden) Diskurs konzentriert ist. Dieses Kapitel nimmt auch Stellung zur Identität nordirischer Literatur als einem separaten Diskurs.

Die Kapitel 3–6 befassen sich mit der Analyse der nordirischen Romanen (der Reihe nach: *Reading in the Dark* von Seamus Deane, *Ripley Bogle* von Robert McLiam Wilson, *One by One in the Darkness* von Deirdre Madden und *The Truth Commissioner* von David Park), wobei besondere Aufmerksamkeit der in den Werken fungierenden Rhetorik des Kulturgedächtnisses geschenkt wird. Grundlegende Rolle spielen in der Analyse spezifische historische, kulturelle und sogar sprachliche Umstände (z.B.: Wechselbeziehungen zwischen irischer und englischer Sprache), welche den nordirischen Roman auf der Seite der Minderheitsnarrationen, gegenkulturellen, postnationalen/transnationalen Narrationen oder auch unter kleineren Literaturen platzieren lassen. Der letzte Kapitel bringt in Verkehr den Begriff „Genugtuungsgedächtnis“, der individuelle Motive, die Wahrheit über den Konflikt zu enthüllen, mit gesellschaftlichem Bedarf an Versöhnung, Ausheilung von Wunden und Sühne für das der ganzen Gemeinschaften angetanes Leid zusammenschweißen versucht. Die Analyse der Romane zusammen mit Deutung aktueller sozialpolitischer Ereignisse lassen erkennen, dass die Wirklichkeit oft von literarischer Fiktion inspiriert zu werden scheint, so dass man im Zusammenhang mit Nordirland getrost von einwirkender Kraft der Kunst reden kann.

Redaktor: KRYSZTOF WOJCIK
Projekt okładki: TOMASZ GUT
Projekt typograficzny i łamanie: TOMASZ GUT
Korekta: ADRIANA SZAFORZ

Na okładce wykorzystano fragment mapy z muralu przy Falls Road w Belfaście stanowiącego element tzw. Ogrodu Pamięci – zdjęcie własne autora z 2015 roku
Zdjęcie autora na skrzydełku: Anna Kisiel

Copyright © 2019 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3511-7
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3512-4
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: 18,00. Liczba arkuszy wydawniczych: 21,00.
Cena: 26 zł (+VAT). Publikację wydrukowano na papierze Alto 90 g, vol. 1.
Druk i oprawa: Volumina.pl, Daniel Krzanowski, ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin